

België

Inwonersaantal Gewest Vlaanderen: 6.509.894 (Wikipedia, mrt. 2017)

Idem inclusief Brussel: 7.693.439 (Wikipedia, mrt. 2017)

Inleiding

Hieronder vindt u informatie over hoe men in Vlaams-België het proces rondom (het voornemen) afstand ter adoptie, vondelingen en mogelijke alternatieven zoals anoniem of onder pseudoniem bevallen heeft geregeld. Door deze informatie wordt zichtbaar op welke punten België verschilt van Nederland. Informatie over hoe afstand ter adoptie in Nederland is geregeld kunt u vinden op de [Fiom-website](#), in de [kenniscollectie van Fiom](#) of in de brochures over afstand ter adoptie voor [cliënten](#) en voor [intermediairs](#). Meer informatie over vondelingen in Nederland vindt u in de [kenniscollectie over vondelingen](#).

Omdat de biologische vader vaak niet betrokken is bij het afstandsproces, zal in dit stuk voornamelijk worden gesproken over de 'moeder' of de 'vrouw'.

Voornemen afstand ter adoptie

Een kind afstaan ter adoptie kan in België resulteren in een volle of gewone (= zwakke) adoptie. Bij een volle adoptie worden alle banden tussen de biologische ouder(s) en het kind doorgesneden, waardoor het kind er naast nieuwe ouders een volledige familie bij krijgt en hier juridisch mee verbonden is. Daarnaast kan deze vorm van adoptie niet worden teruggedraaid. Bij een gewone (zwakke) adoptie houdt het kind enkele banden met de biologische ouder(s), waardoor er beperkte rechten met de nieuwe familie worden aangegaan. Zo is het kind juridisch wel volledig verbonden met de adoptieouders, maar heeft het geen rechten naar andere familieleden toe (het kan niet erven van opa's en oma's bijvoorbeeld). Deze vorm van adoptie kan echter wel teruggedraaid worden (Kind en Gezin, z.j.).

In België kent men geen protocol rondom het voornemen tot afstand doen, maar sinds 2016 is er wel een decreet met daarin enkele bepalingen over hoe (binnenlandse) adopties horen te verlopen. De voornaamste wijziging betreft de nieuwe scheiding tussen de begeleiding die aan de moeder wordt geboden en de bemiddeling bij de adoptie, dit moet nu door twee verschillende teams worden opgepakt (Adoptiehuis, 2017).

Hoe gaat het in zijn werk?

Tijdens de zwangerschap

Als een vrouw er tijdens haar zwangerschap achter komt dat ze ongewenst zwanger is, kan ze in eerste instantie voor hulp terecht bij *Fara*. Dit is een organisatie die ondersteuning biedt aan vrouwen in de beslissing of ze de zwangerschap willen afbreken of doorzetten. Als de vrouw kiest voor het uitdragen van de zwangerschap en niet zelf voor haar kind denkt te kunnen zorgen, wordt ze doorverwezen naar een adoptiebureau (*Fara*, 2015). Sinds eind 2016 is het *Adoptiehuis* de enige instantie die nog binnenlandse adopties mag begeleiden. De dienst is, voor noodgevallen, 24/7 telefonisch bereikbaar om afspraken in te plannen (*Adoptiehuis*, 2017). Tijdens deze begeleiding wordt de vrouw geholpen haar gedachten te structureren. Haar wensen komen ter sprake en ze krijgt informatie over de mogelijkheden. Zo kan ze uiteindelijk een zo goed mogelijke beslissing nemen over wat ze voor zichzelf en haar kind wenst. Als ze aangeeft het kind af te willen staan, zal er een geschikt adoptiegezin worden gezocht (*Adoptiehuis*, z.j.).

Na de geboorte twee maanden bedenktijd

Als de vrouw na de geboorte bij haar voornemen blijft, wordt het kind óf direct bij het aspirant adoptiegezin óf eerst in een tijdelijk pleeggezin geplaatst. Bij sterke twijfel over de keuze van de moeder wordt pleegplaatsing aanbevolen (*Adoptiehuis*, 2017). De twee maanden daarna krijgt de vrouw bedenktijd, zodat zij in alle rust kan besluiten of ze haar baby afstaat ter adoptie of niet. Of het kind nadelen ondervindt van een eventuele tijdelijke plaatsing bij een pleeggezin is op dit moment niet bekend, maar men is zich wel bewust van de spanning die hierbij ontstaat tussen de belangen van moeder en kind (*Vereecken & Sleutel*, 2011). Als de moeder zich niet bedacht heeft wordt het kind na deze periode bij het aspirant adoptiegezin geplaatst, indien het hier nog niet geplaatst was.

Van alle afstanden werden de meeste baby's direct, zonder tussenstop, bij de aspirant adoptieouders geplaatst (*Adoptiehuis*, z.j.). De reden voor deze keuzemogelijkheid is dat vrouwen die overwegen hun kind af te staan zich vaak prettiger voelen bij het idee dat het kindje rechtstreeks in een adoptiegezin wordt opgenomen. De aspirant adoptieouders zijn zich er in deze situatie van bewust dat het kindje nog teruggevraagd kan worden door de moeder (*Adoptiehuis*, 2017).

Na de keuze voor afstand ter adoptie

Zodra het kind is ondergebracht bij het adoptiegezin en moeder bij haar beslissing blijft, tekent zij na een aantal maanden een afstandsverklaring (meestal 6-12 maanden). Deze verklaring wordt overlegd aan de Jeugdrechter (*Adoptiehuis*, 2015). Hierna kunnen de adoptieouders een verzoek indienen om het kind officieel te mogen adopteren. Er bestaat geen officiële proefperiode waarin het kind en de aspirant ouders aan elkaar moeten wennen en een band opbouwen, maar de rechter beslist wanneer het kind lang genoeg bij het nieuwe gezin is om geadopteerd te kunnen worden. De minimale grens betreft twee maanden (*Adoptiehuis*, 2017). Als het hele proces is afgerond, kunnen alle partijen nog nazorg ontvangen als ze dit wensen (*Adoptiehuis*, z.j.).

Het *Adoptiehuis* doet na de adoptie nog enkele keren een huisbezoek bij het adoptiegezin om te zien hoe het met het kind gaat en of de adoptieouders opvoedingsondersteuning nodig hebben. Het gaat hierbij om de periode vlak na het voltooiën van de procedure, zodra het kind drie jaar wordt en naar school gaat en als het kind acht is geworden en begint te begrijpen wat 'afgegaan' inhoudt. Daarnaast

is er een hulplijn beschikbaar en ontvangen de kinderen van hun vierde tot achtste verjaardag een verjaardagskaart (Adoptiehuis, z.j.).

Informatie over het kind

Tegenwoordig vindt men het in België belangrijk dat het kind van jongs af aan weet dat het geadopteerd is. Contact voor het achttiende jaar van het kind met de biologische ouder(s) vindt voornamelijk plaats via brieven (die via het Adoptiehuis aan de andere partij bezorgd worden). Nadat het kind achttien is geworden, is het mogelijk dat er een ontmoeting wordt geregeld (Adoptiehuis, z.j.; Adoptiehuis, 2017; Kind en Gezin, 2017).

Zoeken

Afgestane kinderen kunnen vanaf hun twaalfde hun dossier opvragen. Vanaf de achttiende verjaardag van het kind kan een zoekactie worden gestart (Adoptiehuis, 2017). De adoptiedossiers worden bewaard bij zowel het Adoptiehuis als bij het Vlaams Centrum voor Adoptie (VCA). Hier kan het kind informatie opvragen (Adoptiehuis, 2017). Tot 2016 was er een zoekregister zodat geadopteerden en hun biologische familie elkaar konden vinden. Na het stopzetten van dit project, is het zoekregister onderdeel geworden van de nazorg. Mensen die nog op zoek zijn naar hun biologische familie kunnen nu terecht bij het Adoptiehuis voor dit begeleidingstraject (Adoptiehuis, z.j.).

Pleegzorg als alternatief voor afstand doen

Mocht de moeder wel zelf voor het kind willen zorgen, maar heeft ze enige tijd nodig om zicht voor te bereiden of haar huidige situatie aan te passen, dan kan het kind voor maximaal drie tot zes maanden in een pleeggezin geplaatst worden. Na deze tijd neemt zij het kind dan in huis. Mocht deze tijd te kort zijn of kan de vrouw niet zelf voor het kind zorgen, maar wil ze er geen afstand van doen, dan kan bij het Comité Bijzondere Jeugdzorg een aanvraag tot langdurige pleegzorg ingediend worden. In het tweede geval zal er eerst worden gekeken of er in het netwerk van de vrouw een mogelijke oplossing ligt. Als dit niet mogelijk is dan wordt er, aan de hand van moeders verwachtingen, een passend pleeggezin gezocht. Pleegzorg kan worden gezien als een vorm van gedeeld ouderschap, omdat de biologische moeder contact houdt met het kind, juridisch verantwoordelijk blijft en alle (grote) beslissingen maakt, maar het kind daarnaast wordt opgevoed door de pleegouders (Vereecken & Sleutel, 2011).

Een pleegplaatsing kan worden gezien als oplossing wanneer het voor de moeder lastig is om zelf voor het kind te zorgen, bijvoorbeeld door sociale of financiële redenen of door de gezondheid van het kind (bijvoorbeeld bij een handicap of psychische stoornis) (Vereecken & Sleutel, 2011). Het grootste verschil is dat de biologische moeder bij pleegplaatsing nog contact (en zeggenschap) over het kind heeft, terwijl het contact bij (volle) adoptie wordt verbroken (Adoptiehuis, 2017). In september 2017 wordt er een nieuwe wet in werking gesteld om ervoor te zorgen dat pleegouders alledaagse beslissingen mogen nemen of direct kunnen beslissen bij medische spoedsituaties. Daarnaast krijgen pleegouders onder de nieuwe wet het recht om contact te houden met hun pleegkinderen wanneer deze terugkeren naar hun biologische ouders (Kind en Gezin, 2017).

De pleegplaatsing wordt ieder jaar geëvalueerd, waarbij vanaf het twaalfde levensjaar ook een kinderrechter betrokken is. De moeder kan haar kind bij een vrijwillige plaatsing altijd terug vragen.

Dit zorgt voor onzekerheid bij het kind. Hoe langer het bij de pleegouders geplaatst is, hoe ingrijpender een terug- of herplaatsing. Als er grote bezwaren zijn tegen het verzoek van de biologische ouder(s) om het kind terug te plaatsen, dan kan dit verzoek afgewezen worden. Door de onzekerheid die gepaard gaat met pleegplaatsing, wordt adoptie in België gezien als een betere keuze voor het kind. Een stabielere basis draagt bij aan een positieve ontwikkeling, en dit vindt men ontzettend belangrijk (Vereecken & Sleutel, 2011).

Geheimhouding

Vrouwen kunnen ervoor kiezen om onder geheimhouding te bevallen. Deze mogelijkheid wordt vaak gebruikt bij moslimgezinnen. In overleg met het ziekenhuis en de gemeente spant men zich er voor in dat alle post naar de betrokken adoptie instantie gaat, zodat de moeder geen post op haar woonadres ontvangt. In deze situatie is de moeder afhankelijk van de welwillendheid van de betrokken instanties in hoe (geslaagd) het proces verloopt (Adoptiehuis, 2015; Adoptiehuis, 2017). Vrouwen die gevaar lopen kunnen enkel bevallen onder geheimhouding, andere officiële mogelijkheden (zoals anoniem of onder pseudoniem bevallen) zijn er niet (Adoptiehuis, 2017).

De biologische vader en andere familieleden

Als de vrouw kan en wil vertellen wie de biologische vader van het kind is, wordt er de afweging gemaakt of hij betrokken hoort te worden bij het proces. Hierbij wordt er gekeken naar of hij in familieband met de vrouw heeft samengewoond (of ze *family life* hebben gehad) en hierdoor als (ex)partner moet worden gezien. Als hij deze status krijgt, moet hem de mogelijkheid worden geboden om een relatie met zijn kind op te bouwen en mag hij meebeslissen over mogelijke andere opties (Kind en Gezin, 2017; Vereecken & Sleutel, 2011).

Daarnaast wordt er altijd geprobeerd om andere mensen uit de omgeving van de biologische moeder bij het proces te betrekken. Als de relatie tussen moeder en familie door de zwangerschap geschaad is of kan worden, wordt er besloten om ze niet bij het proces te betrekken (bijvoorbeeld bij geheimhouding) (Adoptiehuis, 2015). Indien de moeder anderen buiten het proces wil houden, dan wordt dit en de motivatie in het adoptiedossier genoteerd (Kind en Gezin, 2017).

Hoe vaak staan vrouwen hun kind af ter adoptie en wat zijn hun motieven?

Per jaar zijn er ongeveer 100 vrouwen die bij een Vlaamse instantie aankloppen met het voornemen om afstand te doen van hun (ongeboren) kind. Na consultatie en begeleiding doet uiteindelijk gemiddeld 1 op de 3 vrouwen afstand (Adoptiehuis, 2015). Dit betekent dat het in Vlaanderen gaat om 20-30 afgestane kinderen per jaar. In Wallonië (Fransstalig België) worden 30-40 kinderen per jaar afgestaan (Kind en Gezin, 2017). Als vrouwen hun kind afstaan, voelt een groot aantal zich schuldig, omdat zij niet zelf voor het kind zorgt. Het idee dat een moeder voor haar kind hoort te zorgen, ervaren ze ook in de samenleving (Adoptiehuis, 2017).

Het voornaamste motief voor vrouwen om afstand te doen van hun kind, is armoede, met name onder alleenstaande moeders. Dit betekent dat een vrouw, al dan niet in een relatie, beslist dat het kind bij een ander gezin beter af is vanwege haar gebrekkige financiële middelen (Vereecken & Sleutel, 2011).

Dit komt terug in het jaarverslag van het Adoptiehuis. Daar uit bleek dat slechts enkele vrouwen werkend waren. De meerderheid van de vrouwen was werkloos of studierend (Adoptiehuis, z.j.). Andere redenen kunnen onder andere zijn: het hebben van een onzekere verblijfstatus, verslavingsproblematiek en/of conflicterende geloofsovertuiging en culturele waarden (Kind en Gezin, 2017). Veel vrouwen geven aan zich schuldig te voelen nadat ze afstand hebben gedaan van hun kind, omdat zij (in overeenstemming met het maatschappelijke idee) vinden dat een moeder zelf voor haar kind hoort te zorgen (Adoptiehuis, 2017).

Voornemens afstand ter adoptie 2016

In het jaarverslag van het Adoptiehuis staan de gegevens van 59 begeleidingszaken die in 2016 zijn afgerond. De leeftijd van deze vrouwen, indien bekend, loopt van 15 tot ouder dan 35 jaar. De groep van 26 tot 30 jaar oud is het sterkst vertegenwoordigd in zowel het begeleidingstraject als de daadwerkelijke afstands zaken.

De nationaliteit van de begeleide vrouwen is voor het overgrote deel Belgisch, maar ook enkele vrouwen van Marokkaanse, Turkse, Nederlandse, Roemeense, Burundese, Afghaanse, Mongoolse, Mexicaanse en Braziliaanse afkomst zijn begeleid (Adoptiehuis, z.j.). Volgens Kind en Gezin (2017) gaat het naast Belgische vrouwen voornamelijk om vrouwen uit Oost-Europa. Over de leefsituatie kan worden geconcludeerd dat de meerderheid van de vrouwen alleenstaand was. De groep die daarna het grootst is, betreft de vrouwen die nog thuis wonen. Voor alle precieze gegevens, zie [het jaarverslag van het Adoptiehuis](#).

Abortus

Een aantal van deze vrouwen loopt in het proces ook tegen de wettelijke abortusgrens aan (Kind en Gezin, 2017). In België kan de zwangerschap na 12 weken niet meer worden afgebroken, enkel bij gezondheidsrisico's, en heeft de vrouw officieel enkel nog de mogelijkheid om de zwangerschap uit te dragen. De beslissing die ze hierna moet maken, is of ze het kind zelf opvoedt, of ze kiest voor pleegplaatsing of dat ze het kind afstaat voor adoptie (The Law Library of Congress, 2015).

Naast deze officiële keuze zijn er ook vrouwen die na het verstrijken van deze 12 weken naar Nederland gaan voor een abortus of de zwangerschap uitdragen en vervolgens in Frankrijk anoniem bevallen (Fara, 2015).

Anoniem en onder pseudoniem bevallen

Het is in Vlaams-België niet mogelijk om anoniem of 'discreet' (= onder pseudoniem) te bevallen. Betrokken partijen willen dat dit mogelijk wordt als alternatief voor het te vondeling leggen van een kind. Bij een dergelijke bevalling zou de vrouw medische en psychologische begeleiding krijgen, wat bij het te vondeling leggen ontbreekt, maar kan ze haar zwangerschap toch verborgen houden voor haar omgeving (NVA, z.j.).

In de huidige situatie wordt de naam van de biologische moeder altijd vermeld op de geboorteakte, waardoor altijd bekend is wie de moeder is van het kind. Als de vrouw haar zwangerschap geheim wenst te houden, kan ze kiezen voor bevallen onder geheimhouding. Bij deze afspraak proberen de betrokken instanties de identiteit van de moeder geheim te houden voor derden, maar dit is niet te garanderen. Daarnaast kan de vrouw ten alle tijden opgeroepen worden door de rechter bij het adoptieproces, terwijl zij soms (vooral bij bevallen onder geheimhouding) niets met het kind te maken wil hebben (NVA, z.j.).

Verschil anoniem en onder pseudoniem bevallen

Bij anoniem bevallen laat de biologische moeder geen informatie achter, waardoor zij niet aan het kind gekoppeld kan worden. Bij discreet oftewel onder pseudoniem bevallen is de vrouw verplicht om haar identiteit te onthullen, zodat contact tussen moeder en kind later nog mogelijk is. Haar naam wordt echter niet bekend gemaakt aan derden en komt niet op de geboorteakte van het kind.

Het heersende debat

Het debat rondom het wettelijk invoeren van anoniem of ‘discreet’ bevallen wordt al sinds de jaren negentig van de vorige eeuw gevoerd. Omdat dit een wijziging is die landelijk ingevoerd moet worden, maar niet alle partijen hetzelfde over deze opties denken, is het nog steeds niets wettelijk mogelijk. Afgezien van bevallen onder geheimhouding, zijn er geen aparte regelingen voor vrouwen wier leven gevaar loopt bij het uitkomen van de zwangerschap. De moeder kan na de bevalling niet langer in een opvanghuis verblijven en soms is er zelfs geen plek in een opvanghuis door ruimtegebrek. Deze redenen zijn voor een aantal politieke partijen de motivatie geweest om wetsvoorstellen in te dienen over anoniem en/of discreet bevallen (NVA, z.j.).

Een heikel punt in alle voorstellen is of de moeder een vetorecht hoort te krijgen om zich te kunnen verzetten tegen vrijgave van haar identiteit of dat hier een onafhankelijke instantie voor moet worden opgericht die per zaak de belangen afweegt (Fara, 2015). Daarnaast is men het er nog niet over eens of discreet bevallen voldoende recht doet aan de wens van de vrouw om te bevallen van een kind waar ze later niet mee geïdentificeerd kan worden. Hoewel anoniem bevallen hier meer zekerheid biedt, is het in dat geval de vraag of de rechten van het kind worden gewaarborgd. Pas als op beide punten helder is wat het meest tegemoet komt aan zowel de ongewenst zwangere vrouwen als hun kinderen, kan er een beslissing worden genomen door het Belgische parlement.

Vondelingen

In 2000 is in Antwerpen het eerste en tot nu toe enige vondelingenluik van België geopend. Het luik is een initiatief van “Moeders voor Moeders”, een vrijwilligersorganisatie die zich inzet voor en ondersteuning biedt aan gezinnen die in armoede leven. Als de moeder het luik opent, kan zij haar kind achterlaten en een begeleidende brief en puzzelstukje meenemen. Het puzzelstukje is een identificatiemiddel waarmee zij later kan aantonen dat zij bij het te vondeling gelegde kindje hoort (Moeders voor moeders, 2015). In Brussel zijn ook initiatieven om een vondelingenluik te openen, maar momenteel is de benodigde toestemming er nog niet en zijn er nog geen procedures vastgelegd. (Adoptiehuis, 2017).

Volgens de adoptiebureaus voorziet de ‘vondelingenschuif’ in een behoefte waarin zij niet kunnen voorzien. De vrouwen die hun kind te vondeling leggen, zijn in nood en weten niet waar ze terecht kunnen (De Standaard, 2016).

Proces

Zodra het kind is achtergelaten, wordt het naar een dokter gebracht en medisch onderzocht. Bij een goede gezondheid blijft het enkele nachten bij een vrijwilliger van de organisatie en wordt er contact

opgenomen met het Adoptiehuis en wordt de politie ingelicht. Het Adoptiehuis gaat op zoek naar een geschikt adoptiegezin en de politie maakt proces-verbaal op en start een zoekactie naar de moeder. Het laboratorium komt voor vingerafdrukken en eventueel een stukje navelstreng (Moeders voor moeders, 2015). Het onderzoek naar de biologische moeder duurt zes maanden (Adoptiehuis, 2017). Als de moeder niet wordt gevonden, wordt het kind geadopteerd. Als de moeder het kind in deze periode toch ophaalt, loopt ze de kans om strafrechtelijk te worden vervolgd aangezien te vondeling leggen wettelijk verboden is (Kind en Gezin, 2017).

Cijfers

In totaal zijn er in de vondelingenschuif 9 baby's neergelegd, waarvan de eerste in 2007 (Adoptiehuis, 2017). Eén moeder heeft zich kort na de handeling geïdentificeerd met haar puzzelstukje en heeft het kind mee naar huis mogen nemen.

Ook worden er kinderen te vondeling gelegd buiten het luik, vanaf 2004 tot juni 2017 gaat het om zes gevonden baby's waarvan er één al was overleden en waarvan er van twee kinderen de moeder is gevonden. Officiële cijfers over overleden vondelingen zijn niet beschikbaar (Adoptiehuis, 2015).

De belangrijkste stappen van de procedure afstand ter adoptie

Voor de bevalling kan een vrouw, als ze erover denkt om haar kind af te staan, adviesgesprekken aangaan met een hulpverlener van het adoptiebureau. Het bureau overlegt de opties die een vrouw heeft: zelf voor het kind zorgen, pleegzorg of adoptie, waarna de vrouw een (tijdelijk) besluit kan maken zodra het kind is geboren.

Na de geboorte wordt de baby of direct bij het aspirant adoptiegezin of voor twee maanden bij een pleeggezin ondergebracht. In deze twee maanden kan de moeder haar gevoelens een plek geven en besluiten of ze daadwerkelijk afstand wenst te doen van haar kind. Indien de biologische moeder bij haar voornemen blijft, tekent ze bij de notaris een afstandsverklaring na deze periode. Hierna kan het kind bij de aspirant adoptieouders worden geplaatst, als dit nog niet gebeurd was (Kind en Gezin, 2017).

Er is geen tijdsbestek afgesproken wat betreft de gewenningsperiode voor de baby en de aspirant adoptieouders. Zodra de afstandsverklaring is ondertekend, kan er een verzoekschrift tot adoptie worden opgemaakt en bij de rechter neergelegd. Als dit verzoek is geaccepteerd, is de procedure afgerond en het kind geadopteerd. Of er nog contact is tussen de biologische ouder(s) en het kind, ligt aan de afspraken die tijdens het adoptieproces zijn afgesproken, vaak is er bij (volle) adopties geen contact meer (briefcontact kan wel) (Adoptiehuis, 2017).

Als het kind 12 is heeft het recht om zijn/haar dossier op te vragen en in te zien (Adoptiehuis, 2017). Vanaf de achttiende verjaardag van het kind kan een zoekactie worden gestart. De dossiers worden bij zowel het adoptiebureau als bij het Vlaams Centrum voor Adoptie (VCA) bewaard. Het VCA verzamelt zoveel mogelijk oude dossiers van voormalige bemiddelaars zodat deze informatie niet verloren gaat. Als men toegang vraagt tot een adoptiedossier dat niet in handen is van het VCA, dan zal die instantie hier achteraan gaan (Kind en Gezin, 2017).

Bronnen

- Adoptiehuis (2015). Informatie van het Adoptiehuis, telefonisch contact jan. 2015
- Adoptiehuis (2017). Informatie van het Adoptiehuis, mail contact feb. 2017
- Adoptiehuis (z.j.). Jaarverslag 201 (Internet, geraadpleegd maart 2017) Verkrijgbaar via:
http://adoptiehuis.be/downloads/Jaarverslag_2016.pdf
- De Standaard (2016, 5 april). Wetsvoorstel om discreet te kunnen bevallen ligt klaar. (Internet, geraadpleegd maart 2017) Verkrijgbaar via http://www.standaard.be/cnt/dmf20160405_02220208
- Fara (2015). Informatie van Fara, meeting en mail contact dec. 2015
- Kind en Gezin (2017). Informatie van Kind en Gezin, mail contact feb. 2017
- Kind en Gezin (z.j.) Wat is adoptie? (Internet, geraadpleegd maart 2017) Verkrijgbaar via
<https://www.kindengezin.be/adoptie/over-vca/wat-is-adoptie/>
- Moeders voor moeders (2015). Informatie van Moeders voor moeders, telefonisch contact jan. 2015
- NVA (z.j.). Discreet bevallen. (Internet, geraadpleegd maart 2017) Verkrijgbaar via https://www.nva.be/sites/default/files/generated/files/press-attachment/discreet_bevallen_1.pdf
- The Law Library of Congress. Abortion legislation in Europe. Washington, D.C.: Law Library of Congress, Global Legal Research Center. (2015)
- Vereecken, K & Sleutel, A. Schaduwmoeder. Je kind afstaan voor adoptie. Borgerhout, België: Van Halewyck. (2011)